

Els Salvà d'Altea i els de Tàrbena i Callosa d'en Sarrià, uns orígens mallorquins comuns (I)

Gabriel VICH VIDAL

Resum: Aquest article intenta profunditzar en l'origen mallorquí de dues importants famílies de la Marina Baixa als segles XVIII, XIX i XX, els Salvà d'Altea i els de Tàrbena, establerts posteriorment a Callosa d'en Sarrià. S'analitza l'expansió del cognom Salvà per l'àrea de la Marina al segle XVII arran de la repoblació posterior a l'expulsió dels moriscs, identificant els repobladors mallorquins, la majoria naturals de la vila de Lluçmajor, de cognom Salvà i determinar els descendents de quins d'ells són els ancestres comuns d'aquestes dues nissagues.

Paraules clau: Salvà, Mallorca, Lluçmajor, moriscs, repoblació, carta pobla, Altea, Tàrbena, Callosa d'en Sarrià, genealogia.

Resumen: Este artículo intenta profundizar en el origen mallorquín de dos importantes familias de la Marina Baja en los siglos XVIII, XIX y XX, los Salvà de Altea y los de Tàrbena, establecidos posteriormente en Callosa d'en Sarrià. Se analiza la expansión del apellido Salvà para el área de las Marinas en el siglo XVII a raíz de la repoblación posterior a la expulsión de los moriscos, identificando los repobladores mallorquines, la mayoría naturales de la villa de Lluçmajor, de apellido Salvà y determinar los descendientes de cuáles de ellos son los ancestros comunes de estas dos estirpes.

Palabras clave: Salvà, Mallorca, Lluçmajor, moriscos, repoblación, carta pobla, Altea, Tàrbena, Callosa d'en Sarrià, genealogía.

1. Introducció

1.1. Origen i objectius de la recerca

El 1982 l'historiador Bartomeu Font Obrador, cronista oficial de la ciutat mallorquina de Lluçmajor, va dedicar un capítol del volum IV de la seva Història d'aquesta vila a la participació dels llucmajorers en la repoblació del regne de València després l'expulsió dels moriscos. Aquest capítol acabava amb una afirmació que hem va cridar l'atenció i que és l'origen d'aquesta investigació: «*Consta que los Salvà de Lluçmajor tenían casa solar en Altea, cuya calle todavía recibe su nombre; durante varias generaciones desempeñaron el cargo de alcaide de los castillos de Bernia y Cap Negret*» (1982, 422). L'afirmació feta per Font Obrador de l'origen llucmajorer i per tant, mallorquí d'uns llavors per mi desconeguts Salvà d'Altea, no anava acompanyada de cap referència documental o bibliogràfica. Font no aclaria d'on havia obtingut aquesta informació ni profunditzava més en el tema.

La curiositat per saber qui eren aquests Salvà d'Altea i com hi havien arribat des de Lluçmajor hem portà a consultar les obres de Miguel del Rey i a contactar personalment amb ell. Gràcies a ell vaig fer-me una idea de la importància d'aquesta família a la Marina Baixa des de mitjans del segle XVIII fins a la desaparició del seu cognom per manca de descendència masculina a la primera meitat del segle XX. També em va informar que el gran erudit valencià Pere Maria Orts i Bosch era un dels darrers descendents d'aquesta família. Però en cap cas li constaven els seus orígens mallorquins. Poc després vaig descobrir una entrevista concedida per Pere Maria Orts a un mitjà digital en la qual semblava confirmar les afirmacions de Font Obrador quan responia a una pregunta referida als seus orígens familiars:

«Jo provinc de molts pobles del Regne de València, i fins i tot d'alguns del Principat de Catalunya, perquè descendisc de famílies d'Ulldecona, després de famílies de Benicarló, de Peníscola, de Vilafermosa, de Sueca i de Borriana. Això quant a ma mare. Per part de la família de mon pare, descendisc d'Oliva, de Xàbia, de Benissa, d'Altea, de Polop, de Benidorm, de la Vila Joiosa i fins i tot d'una família d'Oriola. I fora ja del Regne, descendisc d'una família de Mallorca, de Lluçmajor. De famílies italianes descendisc dels Camiglieri, que eren de Malta. D'Andalusia descendisc de Rodrigo Caballero, que és qui va fer l'Albereda d'ací, amb les dos torres que encara estan, amb el seu escut, i de la seua dona, Agustina Enríquez y Guzmán. Mire si n'hi ha gent darrere de mi.»¹

¹ Entrevista publicada el 13 d'agost de 2014 que vaig tobar penjada a l'adreça web <http://www.antiblavers.org/forum/viewtopic.php?id=3490>

No hi havia dubte que aquests avantpassats llucmajorers que Orts esmenta, havien de ser els Salvà d'Altea dels que parlava Font Obrador. La credibilitat indiscutible del gran erudit, conegut a més per la seva notable afecció a l'heràldica i la genealogia, era un argument d'autoritat molt important en favor dels orígens mallorquins dels Salvà alteans. Posteriorment i conjuntament amb el gran genealogista de les Marines José Ramón Pérez Martínez descobrirem el parentiu i l'origen comú d'aquests amb els de Tàrbena que després es traslladen a Callosa d'en Sarrià.

Podien unes famílies tan notables descendir d'uns humils repobladors mallorquins arribats al regne de València a principis del XVII? Semblava inversemblant almenys pel que fa als Alteans que només un segle després de la seva pressumpta arribada al regne de València ja anaven camí de convertir-se en una de les famílies més importants de la Marina Baixa. Alguna família de notables llucmajorers de cognom Salvà² havia emigrat a Altea en algun moment del segle XVII o XVIII?

Tot plegat hem va portar a iniciar una recerca amb la intenció de confirmar documentalment les afirmacions d'ambdós autors, i, sobretot, si es tractava de repobladors explicar l'insòlit ascens social d'aquests, en el que constituiria un fet insòlit entre els descendents dels molts illencs establerts a la zona després de l'expulsió dels moriscos.

Per fer-ho, en primer lloc calia demostrar que aquest cognom no estava documentat a Altea, la Marina Baixa o a les comarques properes abans de l'expulsió dels moriscos. En segon lloc determinar la implicació de repobladors mallorquins i sobretot llucmajorers en l'arribada i expansió d'aquest cognom a les comarques de les Marines Alta i Baixa i els seus voltants a principis del s. XVII. Seguidament establir la identitat dels repobladors mallorquins de cognom Salvà, així com les dates, i llocs d'assentament a la zona. Posteriorment determinar els descendents de quins d'aquests repobladors o emigrats per altres motius arribaren a Altea al primer terç del XVIII iniciant aquesta gran nissaga alteana. Serà en aquesta fase de la investigació quan descobrirem que els Salvà alteans i els de Tàrbena-Callosa tenen un origen comú. Per acabar, i ja a la segona part de l'article parlaré dels seus orígens en quant a estatus social i posició econòmica a la Mallorca de finals del segle XVI i inicis del XVII, els factors que els portaren a emigrar i l'ascens social d'aquesta família des de la seva arribada al regne de València fins a finals del s. XIX i inicis del XX.

² Entre els membres de l'oligarquia agrària llucmajorera trobam algunes de cognom Salvà com els Salvà de s'Allapassa, dels quals en formà part la gran poetessa llucmajorera Maria Antònia Salvà, els Salvà de Lluçamet o els "Tofolets" propietaris de les possessions de Guimarà, Purgatori i Vernissa.

1.2. Metodologia, abast i dificultats de la investigació; agraïments

Ha estat una recerca molt complexa. En primer lloc pel seu gran abast territorial i temporal: la Comunitat Valenciana i Mallorca al llarg de més de 400 anys. El gran nombre d'arxius on calia fer recerca³ i la seva dispersió geogràfica auguraven anades i vingudes i elevats costos econòmics. En segon lloc m'he topat amb el caràcter tardà i discontinu d'algun d'aquests arxius, com els de Tàrbena i el d'Altea⁴, claus per a la investigació, i amb la manca de documentació fiscal o cadastral contemporània a l'emigració a l'Arxiu Municipal de Lluçmajor. Els horaris i el calendari d'obertura d'alguns arxius, especialment del Diocesà de Mallorca, i l'epidèmia de la COVID-19 amb el tancament durant mesos de tots ells i la posterior reapertura amb cita prèvia i aforaments molt limitats tampoc no han ajudat gaire. Finalment calia consultar una extensa bibliografia, majoritàriament no disponible a les biblioteques insulars.

A nivell metodològic he fet servir el sistema de treball ideat per Antoni Mas i Joan-Lluís Monjo per estudiar el tema de la participació balear en la repoblació posterior a l'expulsió dels moriscos (2004, 92). Es tracta d'un sistema basat en el creuament de dades procedents de fonts documentals valencianes, (llibres sacramentals d'arxius parroquials, cartes pobla, censos de població i capbreus), amb les procedents de fonts mallorquines (documents sacramentals, talles, estims i protocols notariais). La manca de temps per completar les meves recerques per l'epidèmia i les llacunes tant als llibres sacramentals de l'Arxiu Diocesà de Mallorca com a les fonts valencianes m'han obligat freqüentment a fer servir la metodologia deductiva d'identificació de repobladors insulars inventada per Mas i Monjo (2004, 92) que permet deduir l'alta probabilitat de l'origen insular i localitat natal dels repobladors a partir d'un seguit de criteris a manca de confirmació per fonts documentals tant directes com indirectes. Aquests criteris d'identificació onomàstica atribueixen l'origen mallorquí d'un repoblador no documentat com a tal si compleix dues d'aquestes quatre condicions: una combinació de nom i cognom existent a una localitat mallorquina focus emissor d'emigrants, un cognom que entre els

3 L'Arxiu Parroquial d'Altea (APA), l'Arxiu Parroquial de Tàrbena (APT), l'Arxiu Parroquial de Xaló (APX), l'Arxiu de la Parròquia de Santa Maria d'Oliva (APSMO), l'Arxiu Parroquial de Pedreguer (APP), l'Arxiu Parroquial de Dènia (APD), l'Arxiu Pere Maria Orts i Bosch de València (APMOB), l'Arxiu Diocesà de Mallorca (ADM) i l'Arxiu Municipal de Lluçmajor (AMLL).

4 L'Arxiu Parroquial de Tàrbena comença els seus registres el 1620 i el d'Altea és encara més tardà. S'inicia el 1640, 23 anys després de la refundació de la localitat. A més a més a Altea manquen les dades de bateigs i defuncions entre 1667 i 1677, de 1723 a 1732 i de 1747 a 1757. Casualment la majoria d'aquests períodes sense registres resulten claus per a seguir la trajectòria dels primers Salvà i documentar el seu pas a Altea.

re pobladors hagi estat majoritàriament documentat com originari d'una sola població, l'establiment a contrades repoblades majoritàriament per illencs i, per acabar, que en cas d'estar casats, el llinatge del cònjuge fos també habitual a la població d'origen.

La monumental base de dades genealògica de José Ramón Pérez Martínez,⁵ un investigador sempre disposat a atendre les meves preguntes i resoldre els meus dubtes ha estat un factor clau en la realització d'aquest treball. Sense ell hauria estat impossible establir l'origen comú dels Salvà d'Altea i els Salvà de Tàrbena i Callosa d'en Sarrià, el representant més conegut dels quals fou Adolf Salvà i Ballester. També vull destacar la col·laboració entusiasta i desinteressada d'un seguit de persones. En primer lloc Miguel del Rey, que a més de fer-me arribar les seves publicacions, em va suggerir seguir la pista de Pere Maria Orts, descendent dels Salvà d'Altea, a través de l'arxiu del qual vaig poder conèixer les valuoses aportacions al tema de Jaume Pastor i Fluixà. En segon lloc Joan Giner que em va permetre consultar els seus apunts de treball quan seguia una pista equivocada que tanmateix em portà a descobrir el treball genealògic de Pérez Martínez. També a l'historiador Antoni Mas que entre moltes d'altres coses em posà en contacte amb Joan-Lluís Monjo, ambdós les majors autoritats en el tema de la repoblació mallorquina a les terres valencianes i que hem van ajudar en tot quan van poder.

1.3. Importància històrica dels Salvà a Altea

A les primeres dècades del segle XVIII els Salvà protagonitzen en unes poques generacions un ascens social meteòric a la via d'Altea esdevenint una de les famílies més prominents de les Marines. Des d'un primer moment proporcionen als seus membres estudis superiors (a partir de la segona generació des del seu establiment a Altea els seus fills es formen sempre al Reial Seminari de Nobles de València) i una alta qualificació professional amb nombrosos exemples de doctors en lleis i *abogados de los reales consejos*. Concerten matrimonis molt avantatjosos amb hereves d'importants famílies d'Altea, Oliva o Xàbia, que permeten incrementar el seu patrimoni fins accedir al selecte club dels terratinents alteans. En unes generacions aconseguiran el control de la junta del Rec Nou i esdevindran

⁵ A l'adreça <https://gw.geneanet.org/pedreguerxalo?lang=es> podem trobar la base de dades genealògica que Pérez Martínez ha elaborat amb dades dels segles XVI, XVII, XVIII i XIX a partir de les seves recerques a arxius parroquials de Pedreguer, Xaló, Llíber, Orba, Benidoleig, la Vall de Laguar, Alcalalí, Parcent, Gaianes, Beniatjar i Dénia, a més de genealogies de famílies d'altres localitats dels voltants amb origen a les anteriors. És una eina avalada per investigadors de prestigi com Antoni Mas o Joan Giner, i fàcil accés que m'ha permès seguir la descendència de moltes nissagues de repobladors sense sortir del meu despatx.

els més ferm defensor dels interessos dels grans terratinents alteans a la comunitat de regants.

Els Salvà busquen i obtenen la protecció i l'amistat de persones de gran influència primer a les baronies de Calp, Benissa, Teulada i Altea com es el cas de Bartolomé Calzas del Castillo, governador de la fortalesa d'Altea, alcalde major de la baronia i procurador patrimonial del marquès d'Ariza (Pastor 2005, 526) i posteriorment fins i tot amb a la cort de Madrid gràcies a les seves relacions amb els influents Olcina de Gorga i Xàtiva, majordoms de la cort de Carles III obtingudes per mitjà dels seus enllaços matrimonials amb els Bolufer de Xàbia (del Rey 2016, 253).

Ocasionalment esdevenen arrendataris dels drets dominicals dels marquesos d'Ariza a les baronies abans esmentades (Pastor 2005, 513) que posteriorment subarrenden baronia a baronia al millor postor. Les rendes dominicals pertanyien als Palafox, marquesos d'Ariza i senyors d'aquestes baronies, però no les cobraven directament sinó que les arrendaven en pública subhasta (Pastor 2005, 252). Com a arrendataris d'aquests drets els Salvà percebien els ingressos que corresponien al senyor per la recaptació dels censos de les cases i les terres, el lluïisme, els delmes i el terç-delme, així com el lloguer de l'herbatge, forns i molins (Pastor 2005, 255 i 257) i a canvi pagaven al senyor una quantitat fixa anual. En aquest sentit diversos membres del clan també ostentaran càrrecs dins l'administració municipal de la baronia, com el d'alcalde ordinari d'Altea.

Nombrosos membres apareixen com a síndics o priors del convent de Sant Francesc i Sant Pere des de la seva fundació a Altea el 1728. A l'església d'aquesta institució religiosa estableixen el panteó familiar.

També és habitual trobar a membres d'aquesta família exercint com a oficials al servei de la corona: capitans de milícies, sotstinentes requeridors de la costa i, tal com havia avançat Font Obrador, alcaids del castell de Cap Negret o tinent alcaid de la fortalesa d'Altea.

També, tal com afirmava Font Obrador aquesta família va bastir el casal Salvà, una de les mostres d'arquitectura senyorial més importants a Altea i la primera que una de les grans famílies d'aquesta població va edificar fora del seu recinte fortificat.

Al segle XIX els Salvà arriben al cim del seu poder i riquesa. Cristòfol Salvà i Bolufer, advocat dels reials consells, capità de milícies, alcaid de Cap Negret entre 1809 i 1826 i alcalde ordinari d'Altea el 1804 es va casar amb Hermenegilda Cruanyes i Trilles, membre d'una gran família de Xàbia (Pastor 2005, 513-514). Entre els seus fills destaca Ignasi Salvà i Cruanyes,

que com molts membres de la nissaga es va formar al Reial Seminari de Nobles de València (Pastor 2005, 514). Fou també advocat, tinent alcaid de la fortalesa d'Altea des de 1828 i comanador de l'Ordre d'Isabel la Catòlica. Ignasi Salvà i Cruanyes, casat amb Carme Orts i Llorca era considerat l'home més ric d'Altea cap al 1870 (Pastor 2005, 514; del Rey 2016, 252). La seva filla Josepa Salvà Orts, es va casar amb Pere Maria Orts i Bardín de Benidorm, magistrat de la Reial Audiència de València, historiador i avi de Pere Maria Orts i Bosch. Al segle XX el cognom es perdrà per manca de descendència masculina.

1.4. Els Salvà de Tàrbena i Callosa d'en Sarrià

L'ascens social d'aquesta branca dels Salvà de la Marina Baixa és posterior a la dels alteans, però igualment destacada. Procedents d'una família de llauradors de Tàrbena comencen a destacar al segle XIX amb les figures dels germans Francesc i Josep Salvà i Pont. Tot i els seus humils orígens Francesc Salvà i Pont s'Abogat (1819-1908) estudiarà lleis i accedeix a la professió jurídica gràcies al suport d'un parent eclesiàstic, que finançarà i prepararà els seus estudis primaris i de batxiller (Signes 1992, 64). Després d'una frustrada carrera política en la qual s'estanca com a cap dels liberals progressistes de Tàrbena (Signes 1992, 67-68) i només aconsegueix arribar a ser alcalde del seu poble (Arcos 2017, 70) desenvoluparà una brillant carrera jurídica com a fiscal de l'Audència territorial de 1871 a 1880 i després com a magistrat amb diverses destinacions arreu de la península fins a obtenir plaça a de l'Audiència de Madrid ocupant la qual la seva jubilà el 1892 (Arcos 2017, 70; Ronda 2007, 188). Aquest personatge també va aconseguir augmentar notablement el patrimoni de la seva família esdevenint un dels principals terratinents tarbeners (Arcos 2017, 70). La seva descendència seguirà també de forma destacada la carrera jurídica dins l'àmbit de l'alta magistratura.

El seu germà Josep Salvà Pont nascut a Tàrbena el 1825 també estudia dret i esdevindrà el primer registrador de la propietat del municipi de Callosa d'en Sarrià, vila a la qual s'estableix. Josep Salvà es casa amb Salvadora Ballester i Ballester, hereva d'una família de terratinents de Pedreguer. Són els pares de la figura més destacada d'aquesta branca, Adolf Salvà i Ballester (1885-1941). Orfe de pare i mare als 11 anys Adolf Salvà i Ballester serà educat pel seu tio Francesc que li proporcionarà una sòlida educació, seguint com era tradició en aquesta família la carrera jurídica llicenciant-se en dret a la Universitat Central de Madrid. El seu matrimoni amb Ana Maria Beneyto Rostoll filla d'un pròsper terratinent i comerciant li permet augmentar encara més el seu patrimoni i iniciar una

efímera carrera política dins del partit conservador arribant a participar en l'alteració caciquil dels resultats electorals (Ronda 2007, 188-189). Però aviat abandona la política per esdevenir un eminent erudit, historiador i estudiós de la cultura popular, autor d'obres significatives entre les que destacaria *Papers del fort de Bènia* (1931), *La villa de Callosa d'En Sarrià. Monografia històrica documentada* (1936), *Bosqueig històric i bibliogràfic de les festes de moros i cristians* (1939) o *Sedición del año 1693 en el Reino de Valencia* (1941).

2. L'expansió del cognom Salvà des de Mallorca cap a les Marines i la Safor al s. XVII

2.1. Distribució del llinatge Salvà al regne de València abans de l'expulsió dels moriscos

Com hem comentat els Salvà irrompen amb força a Altea a les primeres dècades del segle XVIII, però la seva trajectòria anterior es fosca i el moment del seu establiment a Altea incert. Prosperen de forma ràpida, però semblen sorgits del no-res. Per esbrinar si la hipòtesi de Bartomeu Font Obrador i Pere Maria Orts d'un origen mallorquí i concretament Ilucmajorer d'aquesta família primer calia descartar altres possibilitats.

Salvà és un cognom o llinatge molt estès per les terres de l'antiga Corona d'Aragó de parla catalana. Segons les investigacions d'Enric Guinot (1999, 508) que citen Antoni Mas i Joan-Lluís Monjo (2003, 526) el cognom Salvà està documentat al regne de València des de l'edat mitjana, però, en tots els casos, a localitats molt allunyades d'Altea i situades sempre al nord de les comarques on la incidència de la repoblació mallorquina va ser més important. Guinot (1999, 508) l'atesta per primera vegada al regne de València el 1245-49 a la població riberenca de Sueca. Posteriorment només el documenta a Bell-Iloc del Pla, a la Plana Alta i Museros, a l'Horta Nord, en ambdós casos el 1379, a Morella el 1396, a Castelló de la Ribera, a la Ribera Alta, el 1421 i a Lliria el 1427. Sembla que en cap d'aquests llocs arribà a arrelar amb força i a més es tracta, en tots els casos de localitats molt allunyades d'Altea i situades sempre al nord de les comarques on la incidència de la repoblació mallorquina va ser més important: Marines Alta i Baixa, Comtat, Albaida i Safor. Per tant, el cognom Salvà no estaria documentat abans de 1611 en aquesta zona ni a l'edat mitjana, ni a la moderna (Mas & Monjo 2003, 531). Això demostra que aquest cognom, sigui quin sigui el seu origen no va arribar a les Marines Alta i Baixa fins després de l'expulsió dels moriscos.

2.2. Distribució del cognom Salvà a les illes Balears a l'edat mitjana i a inicis de la moderna

Pel que fa a Mallorca, tot i que el cognom Salvà no apareix al llibre del Repartiment ni a les donacions dels magnats, sabem que possiblement va arribar amb la conquesta catalanoaragonesa perquè apareix de forma molt primerenca a la documentació conservada del segle XIII (Vaquer 2008, 104). Font Obrador (1973, 133) documenta com a veïns i propietaris a Lluçmajor a un Guillem Selvani l'any 1281 i a un Ramon Selva l'any 1299. Joan Miralles, al seu *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*, documenta el llinatge Salvà el 1359 a tres localitats. Miralles va detectar un portador a Manacor, un altre a Muro i quatre a Lluçmajor (Miralles 1997; Mas & Monjo 2003, 532-533). En èpoques posteriors el cognom Salvà es documenta a localitats mallorquines com Andratx, Artà, Inca, Muro, Felanitx o Palma, però a cap d'aquest llocs ho fa amb la intensitat de la vila de Lluçmajor.

Al segle XVI el cognom Salvà era un dels més habituals a Lluçmajor. A principis de segle, entre els 607 llucmajorers que apareixen en les llistes inquisitorials d'implicats en les germanies n'hi ha 25 de llinatge Salvà, poc més del 4 % del total.⁶ Aquest percentatge es manté tant als estims de 1578 com a la talla de 1585. En aquesta talla hi apareixen 29 portadors d'aquest cognom entre els poc més 670 contribuents que s'hi anomenen. En aquell moment ja era un dels llinatges més nombrosos a Lluçmajor juntament amb Mut (39 portadors), Tomàs (36) o Clar (29).⁷

2.3. L'expansió del llinatge Salvà al regne de València després de l'expulsió dels moriscos

A partir d'aquestes evidències la tesi defensada per Antoni Mas i Joan-Lluís Monjo (2003, 527) és la de l'origen mallorquí, i específicament llucmajorer, de l'expansió d'aquest llinatge per les Marines a principis del segle XVII. Aquesta expansió seria una de les conseqüències de la participació insular en la repoblació posterior a l'expulsió dels moriscos. Segons les seves investigacions tots els repobladors de llinatge Salvà que arriben a les Marines alta i Baixa per repoblar els espais buidats per l'expulsió dels moriscos són directa o indirectament d'origen mallorquí i molt probablement llucmajorers (Mas & Monjo 2003, 539-540). Aquests repobladors de cognom Salvà s'establiren a Llíber, Tàrbena, Gata, Pedreguer, Pego, Ondara i Senija (Mas & Monjo 2002, 50; 2003, 540).

⁶ Càlculs d'elaboració pròpia a partir de Font 1978, 373-408.

⁷ Càlculs d'elaboració pròpia a partir de Font 1978, 313-328.

La primera persona de llinatge Salvà documentada per Mas i Monjo a la zona la localitzaren a Llíber el 1611. Es tracta del llucmajorer Miquel Salvà, un dels 25 caps de família que en signen la carta pobla el 1611 (Mas et al. 2006, 22-25). Miquel Salvà havia nascut a Lluçmajor cap al 1580⁸ i es va establir amb la seva família: la seva dona, també llucmajorera, Catalina Perpinyà i el seu fill Miquel Salvà i Perpinyà, també nascut a Lluçmajor, l'any 1608.⁹ El genealogista Juan Ramón Pérez Martínez ens fa saber que el 1610 Miquel Salvà ja es trobaria a Llíber perquè hi va néixer el seu segon fill, Llorenç Salvà. El capbreu de la vall de Xaló de 1635 ens informa que a Llíber també s'hi havia establert un altre llucmajorer, Josep Salvà *de Vernissa*¹⁰ (Mas & Monjo 2002, 65-66; Mas et al. 2006, 19). A partir de les genealogies de Juan Ramón Pérez Martínez he deduït que també ho va fer, almenys inicialment, amb la seva família, formada per la seva dona, la llucmajorera Francina Catany¹¹ i els seus fills Julià Salvà *de Guimarà*, nascut a Lluçmajor cap a 1605¹² i Miquel Salvà¹³, nascut també a Lluçmajor entorn a 1610¹⁴. La tesi deduïda a partir de Pérez Martínez és compartida i corroborada per Joan Giner (2014, 13).

El següent cas descobert per Mas i Monjo (2003, 540) el trobam el 1616 a Tàrbena. En el document de l'establiment d'aquell any hi figura el presumpte llucmajorer Macià Salvà (Mas & Monjo 2003, 540 i 548). Macià Salvà, nascut cap a 1595¹⁵, s'hi establí amb la seva dona Marianna Vidal, nascuda entre 1595 i 1600¹⁶, molt probablement filla d'un altre presumpte llucmajorer, Miquel Vidal, signatari de la carta pobla. En la

8 Data de naixement aproximada calculada per Juan Ramón Pérez a partir de la seva defunció a APX Tom I fol 3v.

9 Data de naixement aproximada calculada per Juan Ramón Pérez a partir del seu matrimoni a APX Tom II fol 7.

10 Documentat per Font Obrador el 1610 al regne de València a partir de protocols notariaus mallorquins (1982, 422).

11 A l'obra *Lluçmajor i Llíber. Les arrels històriques d'un agermanament* Antoni Mas, Joan Lluís Monjo i Josep Mas identifiquen aquesta persona com Francina Salvà (2006, 59) mentre que Pérez Martínez l'anomena Francisca Catany.

12 Data de naixement aproximada calculada per Juan Ramón Pérez a partir del seu casament APX – Tom 2, fol 1.

13 Joan Giner dedueix que es tracta del germà de Julià Salvà, i, per tant una persona diferent de l'atre Miquel Salvà i Pérez Martínez ho confirma.

14 Novament càlculs aproximats de Juan Ramón Pérez a partir de les fonts parroquials valencianes: casament del seu fill a l'APX Tom II, fol 35.

15 Data de naixement aproximada calculada per Juan Ramón Pérez a partir de la defunció de Macià Salvà, la data de la qual precedeix d'una informació proporcionada per Maria Francisca Galiana Botella.

16 Per Pérez Martínez va ser el 1595 i per Bernard Costa el 1600. Abdós ho calculen aproximadament a partir de dades de l'Arxiu Parroquial de Tàrbena.

documentació parroquial d'aquesta localitat el 1621 apareix un altre mallorquí, presumptament llucmajorer, Cristòfol Salvà, la família del qual també s'establí de forma duradora a Tàrbena (Mas & Monjo 2003, 540 i 548). A partir de les troballes de Pere Maria Orts i Pérez Martínez podem dir que en aquella data hi hauria dos Cristòfols Salvà a Tàrbena. Un seria el fill primogènit de Macià Salvà i Marianna Vidal, que en realitat no seria llucmajorer sinó nascut a Tàrbena, entre 1615 i 1620¹⁷. L'altre Cristòfol Salvà és el padrí de bateig de dos dels fills de Macià Salvà, Joan Nadal i Macià Atanasi, que al registre parroquial figura com a habitador de Tàrbena¹⁸. Com que la carta pobla de Tàrbena especifica que els llauradors assentats en aquella vila són *omnes agricultoribus insulae Majoricae oriundi* almenys els Vidal eren mallorquins. I encara que fins al moment de publicar aquest article dels autors que ha estudiat el tema ha pogut demostrar documentalment que Macià Salvà fos realment mallorquí i llucmajorer compleix tots els criteris ideats per Mas i Monjo per identificar-lo com a tal.

A Gata Josep Costa ja va indicar la procedència llucmajorera dels Salvà que s'hi establiren (1978, 90). Font Obrador a partir de protocols notariais mallorquins hi situà el 1620 a Julià Salvà *de Guiamarà* i el 1636 a Miquel Salvà (1982, 422-423). Però posteriorment Joan Giner (2014, 21) ha arribat a la conclusió que aquests, com molts d'altres llucmajorers arribats Gata, s'hi desplacen en bloc des de Llíber i en cap cas directament des de Llucmajor. Mas i Monjo (2002, 55-56; 2003, 540) defensen l'arribada a Gata des de Llíber del Miquel Salvà que apareix a la carta pobla de Llíber perquè el nom d'aquest desapareix ràpidament de l'arxiu parroquial de Xaló i en canvi apareix un Miquel Salvà al cens de Gata de 1646. Però com hem dit abans, a Llíber conviuen dos Miquels Salvà i l'arribat a Gata seria el fill de Josep Salvà *de Vernissa*. El motiu de la desaparició del primer dels arxius de la vall de Xaló és que va morir el 1622¹⁹.

A Pego el 1636 trobam un altre repoblador de cognom Salvà anomenat Joan. Segons el registre del seu de matrimoni no va arribar al regne de València des de Llucmajor sinó des de Nàpols. Però Mas i Monjo creuen fermament que es tracta d'una persona nascuda a Llucmajor que primer hauria emigrat a Nàpols per a després traslladar-se a les Marines.

17 La data de naixement de 1615 és aproximada i va ser establerta per Juan Ramón Pérez a partir del matrimoni de Cristòfol Salvà a APT Llibre I, còpia, fol 72. Bernard Costa-Perez en canvi pensa que hauria nascut el 1620 i Pere Maria Orts al seu arbre genealògic del llinatge Salvà el documenta com a poblador de Tàrbena el 1622.

18 El bateig de Joan Nadal el documenta Pérez Martínez a l'APT - Llibre 1, còpia, fol 3 i el de Macià Atanasi a l'APT - Llibre 1, còpia, fol 4v.

19 Defunció: APX - Tom 1, fol 3v.

Ho justifiquen per la importància de les migracions mallorquines cap a Sardenya i el sud d'Itàlia a principis del segle XVII (Mas & Monjo 2003, 540 i 548). Font confirma la importància d'aquest moviment migratori a Lluçmajor al s. XVII documentant a 13 llucmajorers a Càller, Palerm, Sicília i altres llocs d'Itàlia. De fet en la relació de llucmajorers residents fora del regne de Mallorca documenta un Joan Salvà²⁰ el 1639 sense especificar el lloc de residència (1982, 425-426).

Un altre punt d'arribada de llucmajorers de llinatge Salvà és Pedreguer. Entre els veïns de Pedreguer atestats al cens de 1646 per Mas i Monjo (2002, 56-57 i 148-150; 2003, 540 i 548) trobam tres persones de cognom Salvà: Joan²¹, Lluç i Vicent. Gràcies al genealogista Juan Ramón Pérez Martínez sabem que es tracta de la família d'un segon Joan Salvà²², nascut a Lluçmajor cap al 1585 i que el 1610²³ ja s'hauria establert a Pedreguer perquè els seus primers fills ja hi van néixer. Per tant queda clar que no és el mateix present a Pego el 1636. De la seva dona només sabem que el seu nom era Llúcia i que havia nascut el 1590, però Pérez Martínez ens desvetlla el nom, el lloc i la data de naixement dels seus nombrosos fills: Antònia i Antoni Salvà que van néixer el 1610²⁴, Joan el 1615²⁵, Lluç el 1618²⁶, Vicent el 1620²⁷ i Catalina el 1625²⁸. Per tant aquells Lluç i Vicent Salvà possiblement serien dos dels fills de Joan Salvà.

A Ondara, ens trobam amb el cas més dubtós i polèmic. El 1988 Robert Miralles (1988, 347-348), parla de la presència del cognom Salvà a Ondara entre els repobladors vinguts després de l'expulsió dels moriscos. Miralles considera que el llinatge Salvà va arribar a Ondara des del Rosselló. Anys després Antoni Mas i Joan-Lluís Monjo (2002, 50) defensaren que era una atribució errònia i que el més probable era que fos d'origen llucmajorer. En un estudi posterior, *La població d'Ondara entre els segles XIV i XVII*,

20 El 1668 torna a documentar un Joan Salvà fora de Mallorca, sense especificar ni el lloc de residència ni si és el mateix o si es tracta d'una altra persona.

21 Com veurem després Pérez Martínez ha demostrat que no és el mateix de Pego sinó una persona diferent.

22 A l'Arxiu Parroquial de Pedreguer els únics Lluch Salvà atestats per Pérez Martínez són el fill de Joan Salvà nascut a Pedreguer el 1618 i el net d'aquest, Lluch Salvà Ramis, nascut a Pedreguer el 1672. Igualment, l'únic Vicent Salvà documentat també és fill de Joan Salvà, nascut a Pedreguer el 1620.

23 Realment és el primer llucmajorer de cognom Salvà documentat al regne de València.

24 Ho sabem de forma indirecta per la defunció a l'Arxiu Parroquial de Pedreguer, Tom I, fol 37v

25 També de forma indirecta per la defunció a l'Arxiu Parroquial de Pedreguer, Tom I, fol 25v

26 Llibre de defuncions de l'Arxiu Parroquial de Pedreguer, Tom I, fol 25

27 Càlcul indirecte pel seu casament a l'Arxiu Parroquial de Pedreguer, Tom I, fol 9

28 Defunció l'Arxiu Parroquial de Pedreguer, Tom I, fol 43v

Miralles torna a insistir en el seu origen catalanorossellonès. En un buidat del primer llibre d'enregistrament de l'arxiu parroquial d'Ondara entre 1624 i 1668, que ressenya la població d'origen i el lloc d'arribada dels immigrants, s'indica que aquest Salvà va arribar a Ondara el 1652 procedent de França²⁹. Miralles inclou aquest Salvà dins d'un grup de migrants francesos i rossellonesos molt joves, que arriben sols a la zona. Molts pocs d'ells arriben a contreure matrimoni i la majoria cauen en la misèria o la indigència i moren sense descendència víctimes de la fam, les malalties o la violència dels bandolers (Miralles 1988, 348). Tot i que Miralles (1988, 348) considera que la majoria d'aquests immigrants arribats del Rosselló o de França no arrelaren al poble i que els seus llinatges desapareixen sense deixar rastre, el cert és que el 2002 el cognom Salvà era present a Ondara (Mas & Monjo 2003, 551).

A Senija, en el cens de 1646 hi apareix un Pere Salvà (Mas & Monjo 2003, 540 i 548) tal vegada el mateix llucmajorer que Font documenta des del 1610 al regne de València (1982, 422). Pérez Martínez assegura que va néixer a Lluçmajor entorn al 1580 i que hauria arribat al regne de València amb la seva dona, Catalina Sastre, també llucmajorera i el seu únic fill, Miquel Salvà Sastre, igualment nascut a Lluçmajor el 1610³⁰. Segons Pérez Martínez aquest tercer Miquel Salvà va abandonar Senija i es va establir a Dènia, on es va casar i va batiar a la seva filla.

Fora de les Marines a la Safor només trobam un migrant mallorquí de cognom Salvà: a Xeresa el 1614 es documenta a Margalida Salvà (Mas et al. 2016, 184), però en aquest cas el llinatge es perdria. També fora de les Marines Font Obrador situa al llucmajorer Baltasar Salvà a la baronia d'Olocau, a la llunyana comarca del Camp del Túria. Per ser més concrets les fonts mallorquines el documenten a la Serra de Portaceli l'any 1639 (Font 1982, 423).

Per tant, en base a les noves dades, que, en general, confirmen les tesis de Mas i Monjo (2002, 50; 2003, 540, 548 i 550) arribam a la conclusió que en el període 1613-1646 aquest cognom s'hauria establert fonamentalment a un nucli de termes de les comarques de les Marines Alta i Baixa format per Llíber, Gata, Pedreguer, Senija, Tàrbena i Pego per mitjà d'immigrants de repobladors, la immensa majoria d'origen mallorquí, molt probablement llucmajorers. Des d'aquest nucli inicial el cognom

²⁹ Miralles considera que vendria del Rosselló, que des de l'inici de la guerra dels Segadors havia esdevingut una mena de protectorat francès, juntament altres persones de cognom Carrió, Fornell, Gallart, Puig o Vileta.

³⁰ Ho sabem pel que apareix a l'acta del matrimoni de Miquel Salvà i Isabet J. Mas al llibre de casaments de l'Arxiu Parroquial de Dènia, any 1634, fol 207.

Salvà s'hauria expandit cap a la franja costanera, arribant a localitats de les Marines com Dènia, Xàbia, Teulada, Callosa, Poble-nou de Benitatxell i Benidorm i fins hi tot de la Safor com Vilallonga, Oliva o Gandia (Mas & Monjo 2003, 540-541 i 551). Només el cas del Salvà d'Ondara genera dubtes sobre un origen exclusivament mallorquí de l'expansió d'aquest cognom per la zona. Però, en tot cas, només seria un individu no mallorquí enfront de 7 famílies de repobladors mallorquins clarament documentats. Per tant, les probabilitats que els ancestres dels Salvà d'Altea fossen mallorquins i específicament Ilucmajorers eren més que elevades.

3. L'arribada del cognom Salvà a Altea

3.1. Els primers Salvà a les fonts i a la historiografia alteanes

Altea és un cas singular dins les repoblacions de les comarques de la Marina. Tot i que no es va veure afectada a nivell demogràfic per l'expulsió dels moriscos va haver de ser refundada i repoblada el 1617. Les causes d'aquesta refundació les podem relacionar amb les activitats del corsarisme nord-africà. Al segle XVI els atacs de pirates i corsaris, otomans i algerins, contra les costes valencianes es van intensificar (Ivars 2011, 50-51), especialment a les Marines (Garcia 2006, 109). Entre 1582 i 1600 es documenten atacs a gran escala contra nombroses poblacions de la Marina: Calp, la Vila Joiosa, Moraira, Benissa, Altea, Callosa d'en Sarrià, Polop, Xàbia i Teulada (Garcia 2006, 156-158; Ivars 2011, 50-51; Colomar 2016, 278-304). Aquesta intensificació de l'activitat corsària va afectar greument a la baronia d'Altea, senyoriu dels Palafox, provocant la seva decadència econòmica i un despoblament gairebé absolut. A finals del segle XVI es proposa la refundació d'Altea per mitjà de la construcció d'una fortalesa que aculli la nova vila. L'objectiu era establir la població en un lloc segur, atreure nous pobladors i dinamitzar la vida econòmica de la zona. Entre 1604 i 1617 els Palafox van edificar tant la fortalesa com les cases i es refunda progressivament la població. Aquest procés culmina amb la segona carta de poblament d'Altea, concedida pels Palafox el 1617 (Orts & Pastor 1988; del Rey 2015, 103). Per Antoni Mas i Joan-Lluís Monjo (2002, 50) 10 dels 48 signataris d'aquesta carta pobla porten llinatges que podrien indicar un origen balear.³¹ Gràcies a Font Obrador sabem que Bartomeu i Joan Genestar i Joan Mulet eren Ilucmajorers (Font 1982, 422-423). També podrien ser-ho els de llinatge els Vidal arribats des de Tàrbena al 1630 (Mas & Monjo 2002, 50; Llobell 2009, 14). Però ni entre els

³¹ Serien els llinatges Adrover, Estela, Gibert, Ginestar, Mengual, Mulet, Pons, Pou, Ripoll i Rovira.

refundadors ni entre els nombrosos repobladors balears³² que abandonen les valls muntanyenques de l'interior per establir-se a Altea a la segona meitat del segle XVII no trobam cap persona de llinatge Salvà (Mas & Monjo 2002, 50). Josep Llobell Frasquet (2009, 14) a l'article *El elemento judío en la repoblación del Siglo XVII en Altea y las Marinas*, tampoc no documenta l'arribada d'aquest llinatge a Altea a la segona meitat del segle XVII.

El primer membre de la nissaga dels Salvà d'Altea que la historiografia valenciana va documentar fou Ignasi Salvà. El coneixem pel document militar de presa de possessió de Cristòfol Gorgoll com a alcaid del castell d'Altea. Es tracta d'un document amb data de 20 d'abril de 1825, però que es refereix a fets passats el novembre de 1801, la transcripció del qual va publicar Marcelino Gutierrez del Caño (1920, 226-229) a la seva *Monografía histórica de la Villa de Altea*. En aquest document s'indica la seva elevada posició social i les seves responsabilitats polítiques i militars a Altea: *Ignacio Salvá subteniente requeridor de la Costa Alcalde ordinario de la misma*.

Posteriorment Ramón Lloréns Barber (1988) atesta la presència d'aquest cognom a Altea en el *llibre de censos parroquials a partir de 1733*. Lloréns Barber (1988, 405) ens descobreix un personatge de cognom Salvà anterior a Ignasi, el seu pare Domingo Salvà quan transcriu un document que ens proporciona molta informació d'ambdós personatges: l'escriptura de donació d'una imatge de la Verge de la *Soledad* a l'Hospici del convent de sant Pere i sant Francesc d'Altea el 1791. Aquesta ens indica la seva condició de pare d'Ignacio Salvà, la identitat de la seva viuda, Maria Anna Salelles, així com els seus estudis, professió, càrrecs i any de defunció, 1755 (Lloréns 1988, 405).

3.2. Una hipòtesi descartada, la procedència de Líber i Gata; la família de Josep Salvà

Llobell Frasquet (2009) coincideix amb Lloréns Barber (1988) a l'hora de datar l'arribada del cognom Salvà a Altea. La seva teoria segons la qual el llinatge Salvà hi arribaria al segon terç del segle XVIII des dels termes de Líber i Gata (Llobell 2009, 15-16), hem feu seguir la pista de Josep Salvà de *Vernissa* i la seva família. En un primer moment vaig pensar que la família formada per Josep Salvà de *Vernissa*, Francisca o Francina Catany, Catanya o Salvà i els seus fills Julià Salvà de *Guimerà* i Miquel Salvà eren els candidats ideals a ancestres dels Salvà d'Altea. Hi havia un nombre elevat de motius per pensar-ho. En primer lloc, tot i que Font Obrador no aclareix quin era

³² Mas i Monjo detecten a l'arxiu parroquial d'Altea fins a 34 persones que pels seus llinatges podrien ser mallorquins: Adrover, Aulet, Ballester, Cerdà, Durà, Ferrer, Genovard, Llaneres, Malonda, Martí, Mateu, Mulet, Riera, Seguí, Santacreu, Tecles i Vidal.

l'origen dels alteans, parla de forma extensa dels de *Vernissa/Guimerà*. De fet són els únics emigrants dels que n'esmenta l'origen i patrimoni i això me va fer sospitar que era la pista correcta. En segon lloc eren una de les famílies de repobladors d'estatus social més elevat tant entre els llucmajorers com entre tots els illencs. Aquesta família constitueix un dels fonaments de la tesi formulada per Font Obrador (1982, 242) d'una migració de caràcter més transversal i interclassista en la que hi participaren, en paraules del propi Font, *no pocos terratenientes*. Els Salvà de *Guimerà/Vernissa* formaven part d'un sector de latifundistes d'estirp pagesa, el que que la historiografia insular ha englobat dins l'etiqueta de *pagesia benestant*, que almenys en el cas de Llucmajor també participen en la migració juntament amb petits propietaris, missatges³³, jornalers i roters³⁴ (Vich 2018,). Segons Font Obrador (1982, 328-330) el donzell Bernadí Sureda Sanglada va establir el 12 de setembre de l'any 1593 les 350 quarterades³⁵ dels rafals de Guimerà i Purgatori als germans Nadal, Honorat i Josep Salvà, per instrument davant del notari Tomàs Mataró i amb un cens de 175 lliures. El 1598 els tres germans procediren a la divisió dels seus bens i Josep es va quedar amb 100 quarterades³⁶ (Font 1982, 328-329), segurament les del rafal de Guimerà, tal com es dedueix del mal mon del seu primogènit. El 1685 aquesta propietat era valorada en 1400 lliures i el 1777 encara tenia la mateixa superfície, 100 quarterades. El rafal de Guimerà tenia cases, molí de sang i una torre de defensa quadrada del segle XIV i es dedicava a figuerals, carritxars i altres pastures per guardes de poc més de 100 ovelles i sembra de cereals i llegums. Segons Font Obrador (1982, 328-329), dues dècades després de l'establir Josep Salvà, la seva dona Francina Catany i el seu fill Julià emigraren a València *coincidiendo con la época de plena euforia migratoria*. deu anys després el 1620 els membres d'aquesta família venen al seu tio Nadal Salvà les 100 quarterades del rafal de Guimarà que fins aquell moment encara conservaven (Font 1982, 329). Segons Font Obrador (1982, 328-330) la branca de la família que romangué a Llucmajor prosperà, establint en aquesta època un gran domini a les possessions de Guimarà, Purgatori i Vernissa i establint llaços amb l'oligarquia arribà a esdevenir una de les famílies més importants del terme en els segles posteriors.

Pel que fa als emigrats romanen a Llíber almenys fins a l'any 1620. Resulta sorprenent que Josep, tot i estar documentat al regne de València

33 Així s'anomenava a Mallorca als empleats fixes de les possessions, els latifundis de la pagesia benestant i la petita noblesa de l'illa.

34 Pagesos pobres i sense propietats als que un latifundista concedia l'explotació temporal d'una rota, parcel·la coberta garriga o bosc, a canvi d'artigar-la i fer la rompuda per posar-la en conreu.

35 497 jornals valencians aproximadament.

36 852 fanecades o 142 jornals aproximadament.

des de 1610 no es trobi entre els signataris de la carta pobla de 1611. Per Josep Mas i Jaume Noguera (2008, 52) sabem que poc després de la signatura d'aquest document li foren establides unes propietats a Llíber. Sembla que Miquel Salvà ja s'havia establert a Gata el 1626 on hi arriba juntament amb un grup de llucmajorers amb els que comparteix llaços de parentiu i amistat: Rafel Pou, Climent Mengual, Joan Ros i després els Catany, els Noguera i els Sastre (Giner 2014, 13-14). Com ja hem dit el seu germà Julià figura com a antic habitant de Llíber en el capbreu de 1635 i els protocols notariais d'on Font (1982, 423) extreu la informació ja el situen a Gata el 1620, segurament en el document de venda del rafal de Guimarà. En els documents consultats per Giner (2014, 13) no s'aclareix si els seus pares, Josep i Francina, s'arribaren a establir a Gata, però és molt probable per la curta edat dels seus fills nascuts el 1605 i 1610 i perquè hi tingueren propietats que els dos germans hereten de sa mare. Segurament van comprar moltes d'aquestes propietats amb els diners obtinguts de la venda del seu rafal a Llucmajor. He pogut conèixer el seu patrimoni a Gata gràcies a l'inestimable col·laboració de Joan Giner que m'ha permès consultar els seus apunts de treball. Així pel capbreu de 1635 sabem que Julià Salvà de Guimarà era propietari de dues cases, una d'elles derruïda i terres amb una superfície de 27 jornals i 4 fanecades. En aquest mateix document Miquel Salvà apareix com a propietari de dues cases al poble i terres amb una superfície de 36 jornals, 13 fanecades i 3 sequers. Es tracta de terres de menys superfície que les que posseïen a Llucmajor, però de major qualitat, perquè entre les seves propietats s'hi inclouen a més de terres de secà amb figuerals, ametllers i garrofers, oliverals, vinyes i hortes. En paraules de Joan Giner Miquel i Julià, si bé no eren les persones amb més propietats de Gata, es trobaven molt per sobre de la mitja i eren de les que en declaraven tenir-ne prou. Semblava una bona base per a un posterior ascens social.

Però el seguiment de la seva descendència és complex per la destrucció de l'arxiu parroquial durant la guerra civil. Julià Salvà es va casar a Xaló el 15 de gener de 1629 amb la també llucmajorera Margalida Noguera³⁷, filla de l'humil ramader Joan Noguera i van tenir dos fills, Juseph Salvà, nascut el 1630 i Margalida Salvà, nascuda el 1642. Juseph Salvà, al seu torn, es casa a Dénia el 7 d'agost de 1651 amb Teresa Mur³⁸. Aquesta branca de la família es trasllada a Dénia perquè l'únic fill que se'ls documenta, Antoni Julià Francisco Salvà, hi va néixer el 17 de setembre de 1652³⁹. A partir d'aquí se'ls perd la pista.

37 Pérez Martínez el documenta a l'APX Tom 2, fol 1

38 Pérez Martínez documenta el matrimoni a l'APD any 1651 fol 196, a partir d'aquest dedueix la data de naixement.

39 Un cop més Pérez Martínez documenta el naixement a APD 1652 fol 14.

Pel que fa a Miquel Salvà es va casar amb Jerònima Mulet en una data indeterminada i van tenir un únic fill, Pasqual Salvà, nascut a Gata el 1646. Aquest Pasqual es casa el 5 de juny de 1673 a Xaló amb Joana Agna Vidal i a partir d'aquest moment ja no en tenim més dades⁴⁰.

Per tant, la seva genealogia només pot ser documentada amb continuïtat fins el 1673. Joan Giner hem va confirmar que la seva descendència a Gata arriba fins a l'actualitat, però tampoc no descartà algun moment algun de tots ells emigrara a Altea. Tanmateix els indicis no eren gaire esperançadors més enllà de la descendència de Julià establerta a Dénia i vaig decidir explorar altres camins.

3.3. Macià Salvà i Marianna Vidal de Tàrbena, veritables ancestres mallorquins dels Salvà d'Altea

El 2005, 4 anys abans de l'article de Llobell, es va publicar l'obra pòstuma de Jaume Pastor i Fluixà *Les baronies de Calp, Benissa, Teulada i Altea*⁴¹ en la qual l'historiador de Calp formulava una altra hipòtesi. Per ell el primer Salvà d'Altea havia estat Cristòfor Salvà i Carrió, el pare de Domingo Salvà i que la seva nissaga procedia d'una família llucmajorera establerta a Tàrbena i Gata (2005, 513-514). Segons ell els Salvà d'Altea eren descendents de Macià Salvà, el repoblador assentat a Tàrbena el 1616.

Cap de les afirmacions realitzades per Pastor i Fluixà va acompanyada de la pertinent justificació documental, però, com veurem més endavant, les genealogies de Pérez Martínez les han confirmat pràcticament totes. Així Pastor i Fluixà no deixava clar on havien nascut Cristòfor Salvà i Carrió i els seus fills i, per tant, no podíem determinar exactament quan arribaren des de Tàrbena ni quin era el primer Salvà nascut a Altea. Abans de conèixer l'obra de Pastor i Fluixà i mentre seguia la pista dels Salvà de Gata i Líber ja m'havia posat en contacte amb Juan Ramón Pérez assabentant-lo de tot el que havia descobert dels primers Salvà documentats a Altea. Aquest de seguida els va relacionar amb un rebesnét de Macià Salvà i Marianna Vidal. Es tractava de Domingo Macià Salvador Francisco Salvà, nascut a Tàrbena

⁴⁰ Perez Martinez en documenta el casament a l'APX Tom 2 fol 35 i a partir d'aquest dedueix la resta de dades.

⁴¹ Vaig adonar-me de la importància d'aquesta obra per la meua recerca quan fullejant l'inventari de l'Arxiu Pere Maria Orts i Bosch a la Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu vaig descobrir-hi 3 documents: el pròleg escrit pel propi Pere Maria Orts per a la tesi doctoral en la que es basa *Les baronies de ...* al lligall "Pere Maria Orts - Còpies - Modern" a la caixa 56, una fotocòpia de la informació sobre els Salvà en l'obra de Pastor i Fluixà *Les baronies de ...*, la carpeta "Pedro Mª Orts - Ignacio Orts i Salvà" de la caixa 58 i 3 fotocòpies de l'entrada Salvà en el mateix llibre a la carpeta "Orts i Salvà" de la mateixa caixa 58.

l'any 1702⁴². Pérez Martínez havia perdut la pista d'aquest personatge a partir del 1736. El matrimoni d'aquest tarbener amb Maria Anna Salelles, recentment descobert per Juan Ramón Pérez i encara no publicat a la seva base de dades genealògica va ser la via per mitjà de la qual el relacionarem amb el Domingo Salvà d'Altea que jo buscava. A Oliva, a la parròquia de Santa Maria es va casar el 15 de març de 1736 *Domingo Salvà Ripoll, doctor en drets, natural de Tàrbena y habitador en Altea, fill de Christofol Salvà y Jusepa Ripoll, am Maria Ana Salelles natural y habitadora de la vila de Oliva, filla Roch Salelles y Maria Ana Escriva*.⁴³ Aquest registre matrimonial provava sense cap mena de dubte que, tal com havia defensat Pastor i Fluixà els Salvà d'Altea eren descendents, del matrimoni Salvà-Vidal de Tàrbena. Per Pérez Martínez també vaig poder saber que Cristòfol Salvà i Carrió, fill de Macià Hilari Salvà i Sifre, hauria nascut a Tàrbena el 1674⁴⁴ i que els seus 3 primers fills, Francesca, Macià i Domingo, nasqueren també a Tàrbena el 1697, el 1700 i el 1702⁴⁵. A partir d'aquesta data Pérez Martínez perd la pista d'aquesta branca dels Salvà tarbeners, de tal manera que no pot documentar la defunció de cap dels abans anomenats. Per Pastor i Fluixà (2005, 513) també coneixem l'existència d'una quarta germana que Pérez Martínez no va trobar a Tàrbena, Ignàsia, batejada el 1715, sense que, un cop més, aclareixi on. Per acabar, Pere Maria Orts, autor d'un arbre genealògic dels seus avantpassats tarbeners de llinatge Salvà ens hi desvetlla l'any de defunció de Macià Hilari Salvà, el 1733⁴⁶.

3.4. Quan arriben els Salvà a Altea des de Tàrbena

A partir de totes les dades aportades fins ara faig un seguit de deduccions en quant a l'assentament dels Salvà a Altea des de Tàrbena: la primera és que com que totes les dades que apareixen a l'arbre genealògic elaborat per Pere Maria Orts procedeixen de l'Arxiu Parroquial de Tàrbena deduec que Macià Hilari Salvà va ser el darrer representant d'aquesta nissaga traspassat a Tàrbena⁴⁷. La segona és que si Pérez Martínez no va trobar la quarta filla dels Salvà-Ripoll, Ignàsia Salvà, és perquè no va nàixer

42 Bateig: APT Llibre 2, fol 143v

43 APSMO Llibre 5, fol 373

44 Deducció feta per Pérez Martínez a partir de l'acta del seu matrimoni el 15 de gener de 1696 a Tàrbena, documentat a APT – Llibre 2, fol 157

45 Bateigs documentats per Pérez Martínez a l'APT – Llibre 2, fols 136, 141 i 143v

46 Arxiu Pere Maria Orts i Bosch a la Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu. Caixa 60: "Documents apareguts entre els llibres donats per Pere Maria Orts a la Biblioteca Valenciana", Arbre genealògic del llinatge Salvà.

47 Si haguera mort a Altea Pastor i Fluixà ho hauria pogut documentar perquè les dades de difunts es reprenen el 1733.

a Tàrbena i donat que Cristòfor Salvà i Carrió està documentat per Pastor i Fluixà (2005, 515) com a veí d'Altea i que la majoria dels seus fills es casen amb alteans, figuren com a habitants d'Altea o hi moren⁴⁸, el més lògic és pensar que aquesta família abandonà Tàrbena per establir-se a Altea entre la data de naixement de Domingo, 1702, i el 1715, quan naix Ignàsia. Els següents Salvà nascuts a Altea serien els dos fills de Domingo Salvà i Ripoll i Maria Anna Salelles i Escrivà: Cristòfor i Ignasi Salvà i Salelles, la data de naixement del primer dels quals Pastor i Fluixà (2005, 515) no pot aclarir perquè es trobaria a les etapes sense registres de l'Arxiu Parroquial d'Altea.

4. La genealogia dels Salvà de Tàrbena, Altea i Callosa d'en Sarrià

4.1. Genealogia dels primers Salvà de Tàrbena i de la branca que s'estableix a Altea

La família que ens ocupa s'assentà docs a la Marina Baixa procedent de Mallorca, des d'on arribaren amb motiu de la repoblació de les terres buidades per l'expulsió dels moriscos, establint-se a Tàrbena, entre 1610 en el cas de Marianna Vidal i el 1616 en el cas de Macià o Maties Salvà. Des de Tàrbena els seus descendents es traslladaren a Altea aproximadament un segle després de la seva arribada a la Marina Baixa. Els patriarques d'aquesta nissaga Macià o Maties Salvà i la seva esposa Marianna Vidal entre 1615 i 1625 tenen 4 fills. Sembla que el primogènit és Cristòfol nascut entre 1615 i 1620, seguit per Miquel, que va néixer entorn a 1620, Joan Nadal, nascut el 1622 i Macià Atanasi el 1625⁴⁹. La branca de la descendència de Macià Salvà que a nosaltres ens interessa és la família del seu primogènit, Cristòfol Salvà i Vidal i Catalina Cifre Benuja. El 30 de maig de 1638 el fill major, Cristòfol Salvà i Vidal es casa a Tàrbena amb Catalina Sifre,⁵⁰ la filla major del pollencí Jaume Cifre, un dels signataris de la carta pobla. Segons Pérez Martínez d'aquest matrimoni als anys 40 en neixen tres fills: Maria Anna, Caterina Anna Coloma i Macià Hilari Salvà i Cifre, nascut el 1647.⁵¹ Jaume Pastor i Fluixà (2005, 513) hi afegeix dos fills més no documentats per Pérez

48 Com veurem més avall Jaume Pastor i Fluixà (2005, 502) ens parla del casament de Francesca Salvà amb Maties Gorgoll i Barber (1701-1763) natural d'Altea i alumne del Reial Seminari de Nobles i alcalde ordinari d'Altea i del d'Ignàsia Salvà amb Josep Barber i Buró, capità de milícies d'Altea (Pastor 2005, 487 i 515). Pel matrimoni de Domingo Salvà descobert per Pérez Martínez sabem que el 1736 era habitador d'Altea i pel text transcrit per Lloréns Barber que hi va morir el 1755.

49 La data de naixement de Miquel és un càlcul aproximat de Pérez Martínez a partir de l'acta del seu matrimoni que Bernard Costa confirma. El naixement de Nadal Joan el documenta Pérez Martínez a l'APT – Llibre 1, còpia, fol 3 i el de Macià Atanasi a l'APT – Llibre 1, còpia, fol 4v.

50 Casament: APT – Llibre 1, còpia, fol 72

51 Naixements: APT – Llibre 1, còpia, fols 12, 13v i 14v.

Martínez: Jaume Antoni i Josepa. El primogènit, Macià Hilari Salvà i Cifre es casa el 1673 amb Francisca Carrió i Pont, segurament neta de Jaume Carrió, signatari del segon establiment i viuda del descendent de pollencins Josep Santacreu, (Pastor 2005, 513; Mas & Monjo 2007, 7-8). Segons Jaume Pastor (2005, 515) van ser pares de 6 fills: Cristòfor, Bernat, Caterina Anna, Anna Maria, Francesca Anna i Gerard Salvà, tot i que Pérez Martínez només en documenta els dos primers.⁵² Pocs anys després d'aquests natalicis, el 3 de juny de 1687 es produeix a Tàrbena la defunció de la matriarca del clan, Marianna Vidal després d'una llarguíssima i intensa vida⁵³.

La descendència masculina dels Salvà-Carrió documentada per Pérez Martínez donarà lloc a les dues branques més notables dels Salvà a la Marina Baixa. Entre els descendents de Bernat Salvà i Carrió trobam a Francesc Salvà i Pont o el seu nebot, establert a Callosa d'en Sarrià el gran erudit, historiador i folklorista Adolf Salvà i Ballester. Com ja hem dit abans el primogènit, Cristòfor Salvà i Carrió i la seva muller Josepa Ripoll i Frau que es casen a Tàrbena el 15 de gener de 1696⁵⁴ són la branca d'aquesta família que dona lloc als Salvà Alteans. Cristòfol Salvà i Josepa Ripoll s'estableixen a Altea entre 1702 i 1715. Un cop a Altea aconseguen, com veurem més endavant, proporcionar estudis superiors al seu fill menor Domingo Salvà i Ripoll. També concerten el matrimoni d'almenys tres dels seus fills amb famílies importants d'Altea i Oliva. La filla major, Francesca Salvà es casa abans de 1725⁵⁵ amb el cavaller alteà Maties Gorgoll i Barber, alumne del Reial Seminari de Nobles el 1713 i alcalde ordinari d'Altea el 1736 (Pastor 2005, 502 i 513). El darrer membre de la família nascut a Tàrbena, Domingo Salvà i Ripoll destaca també pel seu ja comentat matrimoni de 1736 amb Maria Anna Salelles i Escrivà, natural d'Oliva i que segons Miguel del Rey (2016, 253) era familiar del Sant Ofici i propietària de terres a Altea, Callosa i Bolulla. La menor, Ignàcia Savà, es va casar a la primera meitat del segle XVIII amb Josep Barber i Buró, capità de milícies d'Altea (Pastor 2005, 487 i 513) donant lloc a una nissaga d'importants juristes. De la resta de membres d'aquesta família als segles XVIII i XIX ja n'hem parlat a la introducció.

52 Pérez Martínez ho dedueix a partir del casament de Cristòfor el 15 de gener de 1696 APT – Llibre 2, còpia, fol 157, però no n'ofereix la font en el cas del segon tot i publicar les dates del seu naixement i defunció. Segons Pastor i Fluixà Cristòfor fou batejat el 1674, Bernat el 1677 i Caterina Anna el 1680 però no diu on (2005, 513).

53 Segons Pérez Martínez va morir als 92 anys, però no indica la font d'on obté aquesta informació. Si la data de naixement de Bernard Costa és la correcta hauria mort als 87 anys. En tot cas edats molt avançades per l'època.

54 APT – Llibre 2, còpia, fol 157

55 Any de naixement del seu fill Macià Gorgoll i Salvà (1725-1800), capità de milícies urbanes (Pastor 2005, 502)

4.2. Genealogia dels Salvà que romanen a Tàrbena i es traslladen a Callosa d'en Sarrià

Com ja he dit Macià Salvà i Marianna Vidal són els avantpassats comuns dels Salvà d'Altea i dels de Tàrbena-Callosa que culminen amb la figura d'Adolf Salvà i Ballester. Comparteixen els mateixos ancestres fins a Macià Hilari Salvà i Sifre i Francisca Carrió i Pont. El seu segon fill Bernat Salvà i Carrió dona lloc a la branca que ens ocupa. Segons Pérez Martínez es casa el 17 de maig de 1706 a Tàrbena amb Magdalena Marcó. La base de dades genealògica de Pérez Martínez n'acredita un sol fill, Lucas Francisco Salvà Marcó nascut el 22 de febrer del 1714 també a Tàrbena encara que no cita la font documental. Seguint sempre les dades que proporciona Pérez Martínez aquest es va casar el 10 de desembre de 1741 amb Josepa Molines. Un cop més Pérez Martínez només registra un únic fill, Francesc Vicent Salvà Molines, nascut a Tàrbena el 5 de setembre de 1753 i que es va casar el 16 de setembre de 1776 amb Maria Rosa Mascaró. El seu fill Francesc Salvà Mascaró, nascut a Tàrbena el 17 de març de 1793⁵⁶ és va casar el 17 de novembre de 1810 a Tàrbena amb Francesca Maria Pont Moncho i són els pares dels dos primers membres destacats d'aquesta nissaga, el magistrat Francesc Salvà Pont, nascut a Tàrbena el 26 d'octubre de 1819 i el registrador de la propietat Josep Salvà Pont nascut al mateix lloc el 12 de maig de 1825. Com ja hem dit a la introducció Josep Salvà Pont es va casar en segones núpcies amb Salvadora Ballester i Ballester. Són els pares d'Adolf Salvà Ballester i els que s'estableixen a Callosa d'en Sarrià⁵⁷.

⁵⁶ Aquesta informació la va proporcionar a Pérez Martínez Maria Francisca Galiana Gadea.

⁵⁷ Pérez Martínez en documenta el casament a APP Tom 15, fol 57.

Bibliografia

- ARCOS I MARTÍNEZ, Manel (2017) "Bandolerisme al País Valencià al llarg del segle XIX", Recull de conferències 2015 - Debats de recerca (Societat Andorrana de Ciències) 9: 61-76.
- COSTA, Josep (1977): "El Marquesat de Dénia". Estudio geográfico, Universidad de Valencia, València.
- (1978) "La repoblació mallorquina en la Marina alta i el seu entorn en el segle XVII", Trabajos de Geografía (Mallorca) 34: 87-91.
- DEL REY AYNAT, Juan Miguel (2015): "La fortaleza de Altea" en Rodríguez-Navarro, Pablo (Ed.), Defensive Architecture of the Mediterranean. XV to XVIII centuries. Vol. II, Universitat Politècnica de València, València.
- (2016): Passejant per les Altees, Castellón Digital SL, València.
- FONT OBRADOR, Bartomeu (1978): Historia de Lluçmajor. Volumen tercero, Mallorca.
- (1982): Historia de Lluçmajor. Volumen cuarto, Mallorca.
- GARCIA MARTÍNEZ, Sebastià (2006): El País Valencià modern, Ed. Afers, Catarroja.
- GINER I MONTFORT, Joan (2014): "Els pobladors gaters del segle XVII: dels últims moriscs als repobladors mallorquins", Mudèjars, moriscs i cristians a la Marina i a la Safor. 400 anys de l'expulsió. Actes del 5è Congrés d'Estudis de la Marina Alta, Alacant-Pedreguer, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta- Institut Alacantí de Cultura "Juan Gil-Albert" de la Diputació d'Alacant, vol. 2. p. 2-25.
- GUINOT RODRÍGUEZ, Enric (1999): Els fundadors del regne de València. Repoblament, antroponímia i llengua a la València Medieval, 2 vols., Ed. 3 i 4, València.
- GUTIÉRREZ DEL CAÑO, Marcelino (1920): Monografía histórica de la Villa de Altea, València Edició facsimil de la Diputació d'Alacant, 1980, Altea-Benissa.
- IVARS CERVERA, Joan (2011) "Atacs de pirates i corsaris a les costes de la Marina: un exemple del litoral de Teulada al segle XVII. Antecedents" publicat a la revista Aguait 30: 47-60
- LLOBELL FRASQUET, José (2009): "El elemento judío en la repoblación del Siglo XVIII en Altea y las Marinas", Sarrià 1: 6-17.
- LLORENS BARBER, Ramon (1988): Historia de Altea. Siglo XVIII, Altea.
- MAS I FORNERS, Antoni; MONJO MASCARÓ, Joan-Lluís (2002): Per poblar lo regne de València... L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII, Govern de les Illes Balears, Mallorca.
- (2003): "Els llinatges de creació mallorquina com a eina d'estudi de l'onomàstica del País Valencià" XXIX Col·loqui de la Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica, 94 i 95, Universitat de València, València, p. 523-551.
- (2007): «Santa Margalida i Tàrbena, deu anys d'agermanament», dins Antoni Mas, Joan-Lluís Monjo & Josep Mas (coord.) Santa Margalida i Tàrbena. Els fonaments històrics de l'agermanament, Ajuntament de Santa Margalida.
- MAS I FORNERS, Antoni; MONJO MASCARÓ, Joan-Lluís; MAS I MARTÍ, Josep (2006): Lliber i Lluçmajor. Les arrels històriques d'un agermanament, València.

- MAS I MARTÍ, Josep; NOGUERA I MENGUAL, Jaume (2008): "El lloc i el terme de Llíber al segle XVII", *Aguaites* 26: 7-61.
- MIRALLES CEBRIÀ, Robert (1988): "Crisi i creixement a l'Ondara del segle XVII", *Estudis sobre la població del País Valencià. Actes de les I Jornades sobre la Població del País Valencià*, Edicions Alfons el Magnànim – Institució Valenciana d'Estudis i Investigació – Institut d'Estudis "Juan Gil-Albert" - Seminari d'Estudis sobre la Població del País Valencià, València, p. 345-356.
- (2014) "La població d'Ondara entre els segles XIV i XVII", *Mudèjars, moriscs i cristians a la Marina i a la Safor. 400 anys de l'expulsió. Actes del 5è Congrés d'Estudis de la Marina Alta, Alacant-Pedreguer, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta - Institut Alacantí de Cultura "Juan Gil-Albert" de la Diputació d'Alacant.*
- ORTS I BOSCH, Pere Maria (1988): *Carta Pobra d'Altea, 1617*, Art Lanuza, Altea.
- PASTOR FLUIXÀ, Jaume (2005): *Les baronies de Calp, Benissa, Teulada i Altea*, Ajuntament de Calp, Biblioteca Valenciana, València.
- RONDA PÉREZ, Joaquin (2007): "La historiografia oficial en la Marina Baixa: el caso de Adolfo Salvá Ballester (1885-1941)" *Actes de les II Jornades de patrimoni natural i cultura de la Marina Baixa. Patrimoni, aigua i clima a la Marina Baixa*, Publicacions del Museu de la Vila, La Vila Joiosa, p. 187-198.
- SIGNES MOLINES, Miguel (1992): *Historia de Tàrbena*, Alacant.
- VAQUER BENNASAR, Onofre (2008): *L'origen dels mallorquins*, Ed. El Tall, Mallorca.
- VICH VIDAL, Gabriel (2018): "Participació llucmajorera en la migració balear cap al País Valencià en el segle XVII: estat de la qüestió i possibles línies d'investigació", *Actes de les I Jornades d'estudis locals de Lluçmajor. Volum 1. Història/Patrimoni*, Ajuntament de Lluçmajor, Lluçmajor, p. 53-84.
- VICH VIDAL, Gabriel (2019): "Aproximació a l'origen llucmajorer dels Salvà, una nissaga de prohoms d'Altea", *Actes de les II Jornades d'estudis locals de Lluçmajor*. Ajuntament de Lluçmajor, Lluçmajor, p. 131-166.